

PŘÍRODNÍ A TECHNICKÉ PAMÁTKY JAKO NÁMĚT PRO PŘÍHRANIČNÍ SPOLUPRÁCI A VÝZKUM

MACH Petr, CZ

Resumé

Článek pojednává o mezinárodním projektu, který řeší problematiku česko – bavorského pohraničí z hlediska přírody, techniky a kultury v historických souvislostech. Projekt zahrnuje okresy Tachov, Domažlice a Klatovy na české straně hranic. Bavorská strana zahrnuje okresy Tirschenreuth, Neustadt a.d. Walnaab, Schwandorf, Cham, Regen a Freyung – Grafenau. Národní park a Chráněná krajinná oblast Šumava tvoří spolu s Národním parkem Bavorský les jednotný jedinečný přírodní celek, který je pod ochranou UNESCO. Jednotlivé řešitelské týmy se zaměřily na zkoumání společných rysů i odlišností obou kultur v příhraničí. Standardní metodika výzkumu byla často rozšířena o kvalitativní metody orální historie. Článek se zaměřuje především na oblast technických památek a historii řemesel.

Klíčová slova: technické památky, česko – bavorské pohraničí, historie řemesel, orální historie.

WILDLIFE AND TECHNICAL SIGHTS AS THE TOPIC OF THE CROSS-BORDER COOPERATION AND RESEARCH

Abstract

The article deals with an international project concerning the issues of the Bavarian border area with respect to wildlife, technology and culture in historical context. The project includes the counties of Tachov, Domažlice and Klatovy on the Czech territory and the counties of Tirschenreuth, Neustadt a.d. Walnaab, Schwandorf, Cham, Regen and Freyung – Grafenau on the Bavarian side of the border. Šumava National Park, Šumava Reserve and Bayerische Wald National Park form a unique UNESCO protected wilderness complex. Particular investigation teams were aimed at the exploration of common features as well as the differences of both cultures present in the border area. Standard research methods were often enhanced by using qualitative methods of oral history. The contribution is mainly aimed at the field of technical sights and the history of crafts.

Key words: technical sights, Czech - Bavarian border area, history of crafts, oral history.

Úvod

Oblast Šumavy, Českého lesa, Bavorského lesa a Hornofalckého lesa je prostor, kde se po staletí stýkají dvě odlišné kulturní společnosti – slovanská a germánská. Hory a hluboké lesy zde vytváří přirozenou zemskou hranici, na které žili po dlouhá staletí Češi a Němci v poměrně dobrých vzájemných vztazích. Od třicátých let minulého století však došlo k zásadním změnám i v tomto regionu. Tragické události druhé světové války, následné bipolární politicko ekonomické rozdělení světa poznamenaly i život v pohraničí. Rozpad východního bloku, demokratizace naší společnosti a integrace naší země do EU vytvořily prostor pro podrobnou vědeckou analýzu kulturně historických vztahů v česko – bavorském pohraničí (1). To je hlavním cílem mezinárodního projektu č. 362, cíl 3, Česká republika – Svobodný stát Bavorsko, 2015. Hlavním výstupem tohoto projektu bude didaktický regionální text pro vlastivědnou výuku žáků škol v českém a bavorském příhraničí. Článek je zaměřen pouze na technické památky regionu a historii řemesel.

1 Vymezení regionu

Vzhledem k cílům výzkumu bylo nejdříve nutné přesněji vymezit geografický prostor česko-bavorského příhraničí. Řešitelský tým stanovil pásmo široké přibližně 30 kilometrů souměrně v bavorském i českém území. Na bavorské straně je v tomto prostoru z územně správního hlediska šest okresů. Nejsevernější je okres Tirschenreuth. Hornofalcký les dával dřevo pro řadu výrobních odvětví, dalšími zdroji jsou živce, křemen a kaolín. V současnosti převládá strojírenské a elektrotechnické odvětví.

Okres Neustadt je proslulý historickými sklárnami, hamry a mlýny. Kromě sídelního města jsou známá především města Bärnau, Flossenbürg, Weiden a další.

Okres Schwandorf je rozhraním Hornofalckého lesa a Bavorského lesa. Naleziště uhlí a rud vytvářela podmínky pro těžký průmysl, výrobu automobilových komponentů a chemický průmysl.

Okres Cham tvoří také rozhraní Hornofalckého a Bavorského lesa. Tento hornatý kraj je bohatý především na dřevo a křemen. Proto je zde tradiční výrobou sklářství. Významná centra jsou Furth im Wald, Neukirchen a Waldmünchen.

Okres Regen je podstatnou částí Národního parku Bavorský les. Střediska Bayerich Eisenstein, Bodenmais, Frauenau, Zwiesel a další jsou známa sklářskou výrobou, dolováním drahých kovů a množstvím regionálních muzeí.

Okres Freyung – Grafenau je proslulý několika skanzeny lidové architektury a řemesel.

Oblast výzkumného zájmu na české příhraniční straně zahrnuje okresy Tachov, Domažlice a Klatovy.

2 Metodologie výzkumu

Přírodní a technické památky všeobecně jsou letitým předmětem zájmů historiků, výzkumníků a odborníků. Tyto objekty tvoří součást kulturně historického bohatství národa. Na druhou stranu je v současné době řada cenných objektů nenávratně ničena v důsledku restitučních a tržních procesů. Řešitelský tým zvolil jako základní metodu studium historických pramenů, archivních dokumentů, muzeálních dokumentů a expozic. Cenné informace byly získány z publikací regionálních muzeí (2).

Řešitelský tým se také mohl opřít o výstupy obdobných výzkumných projektů, které byly řešeny na Západočeské univerzitě (3). Důležitým zdrojem vstupních informací byly materiály Národního technického muzea v Praze. Soupis technických památek na našem území, který byl vytvořený NTM před více než dvaceti lety již postrádá aktuálnost (4). Dokumentuje ale vysokou rychlost degradace historicky cenných a nenahraditelných průmyslových památek. Nejnovější přehled o skutečném stavu technických památek vytvořilo Výzkumné centrum při Českém vysokém učení technickém v Praze. Vznikla tištěná i veřejně přístupná Mapa průmyslového dědictví (<http://industrialnitopografie.cz>).

Protože výstupy projektu mají odrážet skutečný současný stav objektů, bylo by použití pouze těchto metod příliš akademické, odtržené od skutečné reality. Volil jsem proto metodu orální historie jako jednu ze stěžejních metod. Pro účely studia technických památek není tato metoda příliš často využívána. Její nevýhodou je velká časová náročnost. Vyhledávání pamětníků, kteří jsou ochotni spolupracovat, organizace kontaktu s nimi, práce v terénu, to vše znamená stovky hodin a stovky projetých kilometrů. Zisk je především v autentičnosti, získání jedinečných snímků, získání originálních detailů. Takto získané údaje je však nutné komparovat s jinými relevantními zdroji. V případě technických památek na bavorské straně jsem získal několik pamětníků, kteří žili v obou státech a byli schopni podat autentická svědectví o technických památkách a jejich osudech na obou stranách hranic. Jedním i z nich byl Wilfried Kreis z Eschlkamu.

Pro vlastní výstup z oblasti technických památek česko-bavorského pohraničí jsem použil metodu párování oborů a objektů. Zpracovány byly informace o objektech podle oboru činnosti na

české straně a o obdobných objektech na protilehlé straně hranic. Vyniklo tak vzájemné propojení řemeslníků, podnikatelů, podobné využívání přírodních zdrojů v českém i bavorském pohraničí. Tím se prakticky rušila v minulosti státní hranice.

3 Průřez památkami

Základní členění technických památek jsem provedl podle přírodních zdrojů a materiálů, které zpracovávaly.

Největším přírodním bohatstvím a zdrojem materiálu a energie jsou hluboké lesy. Lesy poskytovaly dřevo jako výchozí materiál i jako surovinu (například pro sklárny). Dřevem se topilo, sloužilo ke stavbě obytných domů, hospodářských budov, kostelů, výrobních objektů – pil, mlýnů, hamrů, hutí atd. energii pro pohon dodávaly potoky a řeky regionu. Z historických objektů vodních pil jsou dnes dochovány na české straně pila Františka Bierneta v Modravě, nebo pila B. Urbánka v Chlumu u Hartmanic. Na bavorské straně najdete ucelenou přehlídku historie bavorských pil, mlýnů ve skanzenu lidové architektury v Tittlingu.

Obr. 1 Bavorští dřevaři (soukromý archiv)

Významným dřevařským odvětvím v celém příhraničí bylo sirkařství (5). Proslulé jsou sirkárny v Sušici (zakladatelé V. Scheinost a B. Furth).

Párovou metodou najdete obdobnou výrobu na bavorské straně v Grafenwiesenu. Dřevo se z příkrých svahů dopravovalo k řekám nebo k vybudovaným plavebním kanálům. Unikátní dílo vytvořené na konci 18. století J. Rosenauerem nese název Wchynicko-tetovský kanál. Na bavorské straně najdeme obdobné dílo s historickou plavební nádrží v blízkosti Frauenau.

Nejvýznamnějším odvětvím regionu bylo však sklářství. Zdroje surovin a energie, obchodní cesty atd. daly vzniknout velkému počtu skláren a navazujících dílen (brusíren, leštíren). Jedna z nejstarších sklářských hutí v Českém lese pracovala blízko zaniklé osady Mostek. Dnes ji připomíná jen název osady Stará Huť. Průzkumem v terénu lze ještě najít pozůstatky sklářských hutí.

Obr. 2 Pozůstatky hutě v terénu (autorský snímek)

V Peci na domažlickém okrese je zachována původní budova leštírny a brusírny skla, jako jediná v Plzeňském kraji (6). Sklářské rody Eisnerů, Müllerů, Spaunů, Gerlů, Adlerů, Abelů, Hafenbrädlů a další mají své kořeny v Bavorsku. Pro skláře vlastně neplatila zemská hranice.

Obr. 3 Muzeum skla Frauenau (autorský snímek)

Bohatou historií bavorských skláren dokumentuje Bavorská sklářská cesta. Je dlouhá více než 250 km a vede celým Bavorskem. Na této cestě leží i Zwiesel, kde byla v roce 1421 založena první sklárna v Bavorsku.

Párově najdete sklářskou cestu i na české straně. Třísetletou historií poznáte na Sklářské cestě na Železnorudsku.

Česko - bavorské příhraničí je bohaté také na ložiska železných rud a barevných rud. Zmíním se proto o některých památkách z tohoto oboru. Objekty z počátku zpracování železných rud (13. století) již v krajině nenajdeme. V dobrém stavu se zachovaly některé zkoušovací a nářadové hamry. Jeden z nejzachovalejších hamrů najdete v Městišti na Klatovsku.

Obr. 4 Hamr v Městišti (autorský snímek)

Starou kovárnu s původním vybavením najdete také ve Velharticích. Historickou kovárnu si můžete prohlédnout ve Furth im Waldu.

Významná byla i ložiska barevných kovů (včetně těch nejdražších). Byly to rudy: olova, cínu, zinku, niklu, antimonu, kobaltu, wolframu, ale i stříbra a zlata. V Plané si vybudovali Šlikové v polovině 17. století dokonce mincovnu. Kromě mincovny je přístupná i unikátní zachovalá štola Ondřej Šlik, ve které je expozice rudného hornictví. Párově najdete v bavorském městě Bodenmais v nitru hory Silberbergu historický důl s fascinující expozicí hornictví v regionu. Křemenné žíly v sobě ukrývaly také zlato. V okolí Kašperských Hor na Cestě zlatokopů uvidíte několik zlatonosných štol. V blízkosti města najdete i základy objektů na úpravu zlatonosné rudy: pražírny a stoupy.

Obr. 5 Zlatinky z Rejštejna (autorský snímek)

O historii hornictví a mineralogii v Bavorsku se poučíte v důlní expozici Fürstenzeche. Provede vás historií těžby stříbra a fluoritu a minerálů v geologické oblasti Lamer Winkel.

Vzhledem k rozsahu charakteru příspěvku nelze uvést další obory technických památek česko - bavorského příhraničí. Zajímavé jsou objevy historických mlýnů, malých elektráren, hrnčířských a porcelánových manufaktur. V pohraničí se zpracovávaly i netradiční materiály jako perleť. Historicky zajímavé je, že obdobné podniky existovaly na obou stranách hranic. V Tachově v roce 1890 pracovala továrna H. Adlera na zpracování perleti. Obdobně v bavorském Bärnau vyráběl J. Müller od roku 1895 perleťové knoflíky.

4 Výstup projektu

Hlavním výstupem projektu je vytvoření didaktického textu Vlastivěda česko - bavorského pohraničí. Text bude napomáhat osvojení širších vlastivědných, kulturních, technických poznatků žáků základních i středních škol v širokém společensko-historickém kontextu. Publikace chce představit region jako přátelskou a demokratickou oblast pro oba národy. Součástí publikace je i mapová dokumentace. Další částí je také dokumentační video a metodická příručka. To umožňuje využít publikaci také jako učebnici.

Na projektu spolupracovalo výrazně Centrum Bavaria Bohemia Schönsee. V průběhu práce na projektu projevil bavorské Kultusministerium zastoupené odborem školství ve Schwandorfu zájem o tuto publikaci. V jednání je možnost získání pro publikaci doložky jako pomocný učební text pro bavorské školy.

Závěr

Práce na projektu byla velice přínosná nejen z hlediska odborného a historického. Především setkání s místními pamětníky, jejich postoje a názory na zachování a smysluplné využití technických památek odhalovalo hluboké kulturně historické kořeny obou národů.

Literatura

1. BALK, R. Die Grenze zwischen Bayern und Böhmen. In *Franz Amberger. Grenzenlos*. Straubing, 2000. s. 187 – 196. ISSN 1406 – 8593.
2. HORPENIAK, V. (ed.) *Vlastivědný sborník Muzea Šumavy. Sklárství – Zlatá stezka*. Kašperské Hory: Muzeum Šumavy Sušice, 2001.
3. Dokoupil, J. *Život v česko-bavorském pohraničí - příroda, lidé, památky, vývoj po listopadu 1989*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. ISBN 978-80-261-0079-9.
4. Rasl, Z. (ed.) *Průvodce po technických památkách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Národní technické muzeum, 1991. ISBN 80-7037-024-6.
5. CIHLÁŘ, T. *Pošumavské sirkárny*. Pačejov: Škola hrou, 2004. ISBN 80-239-3080-X.
6. PROCHÁZKA, J. *Sklárství v Českém lese na Domažlicku a Tachovsku*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2015. ISBN 978-80-86125-97-8.

Kontaktní adresa:

Petr Mach, PaedDr., CSc.

Katedra matematiky, fyziky a technické výchovy, Fakulta pedagogická ZČU v Plzni,

Klatovská 51, 306 14 Plzeň, ČR

tel. +420 377 636 500,

e-mail: pmach@kmt.zcu.cz